

נייר עמדה

חינוך חינוך לגיל הרך – אתגרים וחלופות מדיניות

נרמל בלנק ושרית סילברמן

המחקר נערך בתמיכתן הנדיבה של קרן ברכה, קרן ברנרד ון ליר ויד הנדיב

סדרת מחקרי הגיל הרך של מרכז טאוב

מחקר מס' 11, ירושלים, שבט תשפ"ג, ינואר 2023

מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל

מרכז טאוב נוסד ב-1982 ביוזמתם של הרברט מ' סינגר, הנרי טאוב וארגון הג'וינט האמריקאי. המרכז ממומן באמצעות קרן צמיתה שהוקמה על ידי קרן הנרי ומרלין טאוב, קרן הרברט ונל סינגר, ג'ין וג'ון קולמן, קרן משפחת קולקר-סקסון-הלוק, קרן משפחת מילטון א' ורוזלין ז' וולף וארגון הג'וינט האמריקאי.

מרכז טאוב מציג בפני מקבלי ההחלטות המובילים בארץ ובפני כלל הציבור תמונה רחבה, המשלבת בין הממדים החברתיים והכלכליים בהתוויית המדיניות הציבורית. הצוות המקצועי של המרכז וצוותי המדיניות הבין-תחומיים, הכוללים חוקרים וחוקרות בולטים בתחום באקדמיה ומומחים ומומחיות מובילים בתחומי המדיניות, עורכים מחקרים ומציעים חלופות מדיניות בנושאים חברתיים-כלכליים מרכזיים שעל סדר היום במדינה. המרכז מציג ניתוחים אסטרטגיים לטווח הארוך והערכות של חלופות מדיניות בפני הציבור ובפני מקבלי ההחלטות על ידי כתבות בתקשורת, תוכנית פרסומים פעילה, כנסים ופעילויות אחרות בישראל ובחו"ל.

הפרסומים של מרכז טאוב הם על דעתם ועל אחריותם של מחבריהם בלבד. אין בהם כדי לחייב את המרכז, את חבר הנאמנים שלו, את עובדיו האחרים ואת התומכים בפעולותיו.

היוזמה לחקר ההתפתחות ואי השוויון בגיל הרך

היוזמה לחקר ההתפתחות ואי השוויון בגיל הרך של מרכז טאוב נועדה לקדם מחקר על השפעת סביבתם של ילדים בגיל הרך על הישגיהם בעתיד ולהפיץ ידע עדכני בנושא. מטרתה לסייע בקידום מדיניות אפקטיבית לשיפור התנאים הסביבתיים שבהם ילדים בישראל מבלים את שנות חייהם הראשונות, כדי לשפר את הישגיהם ולצמצם פערים חברתיים-כלכליים בקרבם. חוקרי היוזמה כותבים דוחות מחקר עדכניים, סקירות ספרות וניירות עמדה ומדיניות. במסגרת מאמציה להפיץ ידע עדכני, היוזמה מקיימת סמינר עיוני לביסוס ידע בין-תחומי – תיאורטי ואמפירי – בחקר הגיל הרך. את פעילות היוזמה מלווה ועדה מייצעת המורכבת מאנשי ונשות אקדמיה מובילים, קובעי וקובעות מדיניות ופעילים ופעילות של ארגוני החברה האזרחית, המחויבים לקידום ויישום מדיניות אפקטיבית בתחום הגיל הרך בישראל. פעילות היוזמה נתמכת על ידי קרן ברכה, קרן ברנרד ון ליר ויד הנדיב.

בראש היוזמה עומד פרופ' יוסי שביט, חוקר ראשי במרכז טאוב ופרופסור אמריטוס באוניברסיטת תל אביב.

צוות החוקרות: ליאורה בוורס, ד"ר כרמל בלנק, דנה וקנין, ד"ר יעל נבון, ד"ר שרית סילברמן **חברי הוועדה המייעצת:** פרופ' פרנק אוברקלייד, דניאלה בן-עטר, ד"ר שושי גולדברג, פרופ' ג'וני גל, פרופ' ראובן גרונאו, אפרת דגני-טופורוב, ד"ר ציפי הורוביץ-קראוס, סימה חדד, פרופ' מנאל טרכטנברג, ד"ר מיה יערי, ד"ר טלי יריב משעל, אורית לוין, ד"ר נעמי מורנו, ורדה מלכה, מיכל מנקס, פרופ' סיגל סדצקי, פרופ' אסתי עדי-יפה, אהוד (אודי) פראוור, פרופ' יצחק פרידמן, פאטמה קאסם, פרופ' אבי שגיא-שוורץ.

חינוך חינוך לגיל הרך – אתגרים וחלופות מדיניות

כרמל בלנק ושרית סילברמן

הגיל הרך הוא במידה רבה התקופה המעצבת ביותר בחייו של האדם, תקופה של התפתחות קוגניטיבית, רגשית וחברתית מואצת אשר יוצרת את התשתית להמשך החיים. על כן ישנה תמימות דעים בקרב כלכלנים ואנשי מדעי החברה בכלל שהשקעה בגיל הרך היא ההשקעה האפקטיבית ביותר לצמצום פערים חברתיים ולהוצאת ילדים ממעגל העוני – שני תהליכים התורמים בתורם לצמיחה במשק. (Heckman, 2006; 2008). בשבועות האחרונים גובר העיסוק בהרחבת חינוך חינוך חינוך בישראל לתינוקות ולפעוטות מתחת לגיל שלוש, מתוך רצון להקל את העול הכלכלי המוטל על הורים צעירים. צוות המחקר העוסק באי-שוויון והתפתחות בגיל הרך במרכז טאוב סבור כי גם אם יש ערך בחינוך אוניברסלי בחינם מגיל צעיר, בהיעדר תשתית מתאימה לחינוך איכותי עלולות להיות למהלך הזה השלכות שליליות משמעותיות. במצבה הנוכחי של מערכת החינוך לגיל הרך – הן המערכת הציבורית לבני 3-6 והן המערכת הפרטית והציבורית (המפוקחת) לגילאי לידה עד שלוש – הרחבה והגדלה של הביקוש עשויות להוביל למתן חינוך שאיננו איכותי במקרה הטוב, ולקריסה של מערך מעונות היום במקרה הרע. זאת בשל מחסור אקוטי בכוח אדם, שמוביל להעסקת צוותים שברובם חסרי הכשרה, ובשל מחסור במבנים מתאימים – בפרט כאלה שעומדים בתקנות הפיקוח בכל הקשור לבטיחות ולתנאים הפיזיים. תחילה נציג את האתגרים במצב הקיים ובהצעה להרחבת חוק חינוך חינוך חינוך לגיל הרך, ולאחר מכן נציע כמה חלופות מדיניות.

---

* ד"ר כרמל בלנק, חוקרת בכירה, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל והמחלקה למדעי ההתנהגות, המרכז האקדמי רופין; ד"ר שרית סילברמן, חוקרת בכירה, מרכז טאוב. המחברות מודות למשתתפות סמינר הגיל הרך במרכז טאוב אשר כמה מן התובנות וההמלצות שתרמו נשזרו במסמך זה: סינטיה כהן, עולא פחראלדין, פרופ' דורית ארם, ריקי רוזמריין, שלומית למדן, סימה שהינו וד"ר נעמי מורנו. נוסח המסמך הסופי ותוכנו הוא באחריותן הבלעדית של המחברות.

האתגרים

מצוקת כוח האדם

כבר היום קיים מחסור אקוטי בצוותי חינוך-טיפול במעונות לגילאי לידה עד שלוש, הן במעונות הפרטיים והן במעונות הציבוריים שמופעלים על ידי ויצ"ו, נעמת וארגונים אחרים. לנוכח הפיריון הגבוה בישראל הביקוש למסגרות חינוך צפוי להימשך גם בעתיד, ולכן מצוקה זו אינה צפויה להסתיים. מתן חינוך חינוך לשלוש שכבות גיל נוספות ללא הגדלה משמעותית של היצע העובדות בתחום יגדיל עוד יותר את הביקוש ורק יחריף את המצב. גם אם במבט ראשון נראה שהמערכת מתפקדת כיום היטב, הרי מעונות רבים לגילאי לידה עד שלוש עובדים עם צוות חסר או נסגרים בחלק מהימים ולעיתים אף לצמיתות. ה"טפטוף" הזה מצטבר לגשם ובתוך חודשים אחדים עלול להפוך לשיטפון, ואת השיטפון הזה חשוב למנוע.

המחסור בכוח אדם מוביל לכך שבהשוואה בין-לאומית, רמת ההשכלה של צוותי החינוך-טיפול בישראל נמוכה יחסית (וקנין, 2020), וקשה למצוא נשות צוות בעלות הכשרה מתאימה או אפילו הכשרה כלשהי. המהלך להקניית הכשרה בסיסית לצוותי החינוך-טיפול שמשרד החינוך החל בו לאחרונה הוא מהלך מבורך כשלעצמו, אך הוא עדיין רחוק מלספק פתרון לבעיה שקיימת כבר היום, עוד לפני ההרחבה המתוכננת.

היצע מצומצם של מבנים העומדים בכללי תקנות הפיקוח

ברשויות רבות חסרים מבנים מתאימים, בייחוד עם כניסתן לתוקף של תקנות הפיקוח על מעונות יום לפעוטות, אשר קובעות סטנדרטים (מתבקשים) של בטיחות ואוורור במעונות היום. הכספים המיועדים למעונות יום מתמקדים בבניית כיתות לימוד, אך לא בכל היישובים ניתן להקים כיתות חדשות. מצוקת כוח האדם והמחסור במבנים, לצד הריבוי הטבעי הגבוה בישראל, הובילו לידי כך שהיצע המעונות נמוך בהרבה מהביקוש. התוצאה העגומה היא מסגרות צפופות עם יחס גבוה בין מספר הילדים למספר חברות הצוות – יחס אשר נופל מהסטנדרט המקובל ברוב המדינות המפותחות (וקנין, 2020).

ממצאי מחקרים מהעולם מראים כי מסגרות חינוך איכותיות תורמות לילדים בדרכים רבות, ובין היתר מובילות לשיפור בהישגיהם הלימודיים (וקנין, 2020). מצד שני, העדויות המחקריות הקיימות כיום בישראל מצביעות על כך שכניסה למסגרות חינוך לפני גיל שלוש אינה תורמת באופן מובהק להישגים הלימודיים של ילדים – אולי בשל איכותן הירודה של המסגרות (וקנין ושבית, 2021; זונטג ואחרים, 2020). לעומת זאת, מחקרים שערך מרכז טאוב בקרב ילדים בישראל מגיל שלוש ומעלה מצאו קשר חיובי בין משך השהות במסגרות לבין ההישגים הלימודיים העתידיים של ילדים, ככל הנראה משום שחלק לא מבוטל מהמסגרות לגילאים אלו מעניקות חינוך שעומד בסטנדרטים פדגוגיים ואחרים.

רעיונות שונים שנידונים כרגע להפחתת התשלומים הגבוהים המוטלים כיום על הורים לילדים עד גיל שלוש הם שימוש בשוברים ("ואוצ'רים"), או הרחבה מצומצמת יותר של החינוך הניתן כיום בחינם מגיל שלוש – לגיל שנתיים. בנוגע לשוברים, השימוש בהם, בין לכלל האוכלוסיה ובין לפי מבחני הכנסה או תעסוקה, יוביל להגברת הביקוש, שכאמור גבוה ממילא. בהיעדר פתרונות מידיים למצוקת כוח האדם ואיכותו ולמצוקת המבנים שהוזכרו לעיל, שיגדילו את היצע המעונות, חלוקת שוברים עלולה להוביל להגדלת הצפיפות במעונות הקיימים ולפגיעה נוספת באיכות. חשוב לציין כי שוק המעונות עד גיל שלוש הוא פרטי ברובו ועד לא מזמן התנהל ללא פיקוח. בתנאי שוק אלו נוצר מחסור גדול במעונות, ובפרט מעונות איכותיים, גם באזורי ביקוש שבהם הורים משלמים אלפי שקלים בחודש. לכן אנו סבורים כי ניתן עיקר המשאבים לידי ההורים (דבר שקורה גם כיום, באמצעות סבסוד המעונות הציבוריים) לא יפתור את הבעיה ואף יבוא על חשבון ההשקעה הנדרשת במערכת.

אשר להרחבת חינוך חינוס מגיל שנתיים, אנו סבורים שבעת הזאת, ללא נקיטת צעדים משלימים, אפילו הרחבה חלקית כזאת עשויה להיות מאתגרת ותיצור בעיות חדשות במקום לפתור את הבעיות הקיימות. בגיל שנתיים רוב הילדים אינם גמולים, השפה שלהם לא תמיד מפותחת דייה ויכולת הוויסות העצמי שלהם טרם הבשילה. הכנסת ילדים בגיל כה קריטי למערכת ציבורית שמתבססת על כוח אדם מועט וחסר הכשרה מספקת יכולה לפגוע בתהליך ההתפתחות של אותם ילדים. במישור הלאומי, הנזק שייגרם להון האנושי ולצמיחה של המדינה עשוי להיות גדול יותר מאשר התועלת הצפויה מעידודן של אימהות לצאת לשוק העבודה מוקדם יותר, אם כי ברור לנו שלצד ההשקעה בחינוך בגיל הרך צריך להמשיך ולעודד הורים להשתתף בשוק העבודה.

לנוכח הבעיות והקשיים במערכת החינוך לגיל הרך בישראל, קודם שיוחלט על הרחבת חוק חינוך חינוס מתחת לגיל שלוש המלצתנו היא להתמקד כעת בשיפור איכות החינוך בגיל הרך ובבניית תשתית יציבה שעליה תוכל ההרחבה להתבצע בעתיד בצורה הדרגתית ומותאמת. התהליך לקידום הצעדים האלה כבר החל, עם חוק הפיקוח על מעונות יום לפעוטות. זהו חוק מבורך, אך הוא יצא לדרך ללא הקצאת משאבים מספקת ולכן הוביל במקרים מסוימים לתוצאה הלא-רצויה של סגירת מסגרות פרטיות עקב הגידול בעלויות התפעול שלהן. יש לטפל בכך, ולהתמיד בתהליך תוך הקצאת המשאבים המתאימים:

- עיקר תשומת הלב צריך להיות מופנה לגיוס כוח אדם ולבינוי כיתות בטווח המידי, ולשיפור תנאי ההעסקה וההכשרה של הצוותים בטווח הקצר והבינוני. מהלך כזה יעלה את יוקרתו של המקצוע ויאפשר הצטרפות של כוח אדם איכותי בהיקף גדול אשר יוכל להכיל גם ביקוש שילך ויגדל.

- במקביל למהלכים אלו, ברמה המוסדית מומלץ לאחד את נושאי החינוך והטיפול בגיל הרך תחת מטרייה אחת ולהנגיש את המסגרות המפוקחות לכל הקבוצות בחברה. ניתן לעשות זאת בשיתוף פעולה עם הרשויות המקומיות, במהלך שיאפשר פיקוח וליווי של המדינה לצד מתן אפשרות לכל מעון ולכל זרם לשמור על ייחודיותו התרבותית.

ראוי שהעלויות הכרוכות בהמלצות אלו ייכללו בבסיס התקציב, מתוך הקפדה על איכות החינוך ולא רק על כמותו. חשוב לזכור כי להשקעה בגיל הרך יש מספר רווחים פוטנציאליים: רווח אישי לפרט, ורווח חברתי וכלכלי שיתבטא בצמיחה העתידית של המשק. יש לבחון את העלויות של הצעדים השונים אל מול התועלת שתצמח מהם, בטווח הקצר ובטווח הארוך.

חלופות מדיניות

על בסיס היכרותנו עם המערכת והתייעצות עם נשות מקצוע רבות מתחום הגיל הרך, הן מהאקדמיה והן מ"השטח", להלן חלופות שיסייעו לפתרון הבעיות:

חלופות לטווח המידי

חלק מצעדים אלו הם בבחינת "חוסם עורקים"; מטרתם לאפשר ייצוב ראשוני של המערכת ולא להחליף תכנון מושכל לטווח הרחוק יותר.

הגדלת היצע כוח האדם ושיפור איכותו

1. **הגדלת היצע כוח האדם** באמצעות הגדרת העבודה במעונות לגיל הרך כעבודה מועדפת לחיילים משוחררים; מתן אפשרות לשירות לאומי ושנת שירות במעונות; שילוב מורות חיילות במערך המעונות; פתיחת מסלולי לימוד של תחום הגיל הרך באולפנות. פעולות אלו נדרשות במצב המשברי הנוכחי, אך לאחר שתעלה יוקרתו של המקצוע לא יהיה בהן עוד צורך וניתן יהיה להתמקד בגיוס כוח אדם מוכשר לטווח ארוך.
  2. **הרחבת מסגרות ההכשרה** של מטפלות במסגרת המכללות להוראה.
  3. החלטה על מתן **מענק התמדה** מטעם המדינה או הרשות המקומית על עבודה במעונות לגילי לידה עד שלוש.
  4. הגדלת ההשקעה הציבורית **בהדרכת מטפלות** (במסגרות המפוקחות ושאינן מפוקחות):
- **הגדלת מספר שעות ההדרכה** בכל מעון וקביעת תקרה למספר המעונות למדריכה.

- **שינוי שיטת התגמול למדריכות פדגוגיות.** כיום התשלום הוא לפי היקף המשרה. ההיקף הקטן של שעות הדרכה המוקצה לכל מעון מעמיס על כל מדריכה עשרות גנים, והדבר לא מאפשר הדרכה איכותית. יש חשיבות במעבר לתשלום שעתי בתעריף הוגן, במדרג המתבסס על השכלת וניסיון המדריכה. בכך ייווצר גם אופק תעסוקתי למדריכות.
- **סבסוד גדול יותר של שעות ההדרכה על ידי משרד החינוך** (משרד החינוך יממן חלק מהעלות והמעון יוסיף את חלקו כדי להגיע לשכר מכבד וליצור מחויבות מצד המעון).

שיפור התנאים לצוותי החינוך והטיפול

1. **העלאה משמעותית בשכר הצוותים** כדי למשוך כוח אדם איכותי.
2. **יצירת הפרדה בין חינוך לתפעול.** כדאי להוציא את עבודות התפעול (ניקיון, טיפול באשפה) מידי הצוותים המטפלים כדי להפחית את עומס העבודה שאינה מקצועית המוטל עליהם, למשל על ידי העסקת חברת ניקיון חיצונית (כמו בבתי הספר).
3. **העלאת יוקרת המקצוע ושיפור מעמדם הציבורי של צוותי החינוך והטיפול.** עד שיטופל נושא השכר ותהיה עלייה בביקוש שתאפשר להעלות את דרישות התפקיד כדאי להתמקד בהעלאת יוקרתו של המקצוע, למשל באמצעות קמפיינים תקשורתיים שיחזקו את מעמד הצוותים בציבור וקיום שבוע הוקרה למחנכות ולמטפלות בגיל הרך ברשויות המקומיות.
4. **סגירת מעונות היום בימי שישי** או צמצום השעות בימי שישי עד להגדלת היצע כוח האדם בתחום (במעונות רבים זה מה שקורה בפועל עקב חוסר יכולת לאייש את המעונות). סגירה מנדטורית רוחבית של כלל המעונות תשפר מאוד את תנאי העבודה של הצוותים ותאפשר גמישות רבה יותר בקביעת ימי העבודה.
5. **מתן הטבות לצוותי המעונות.** מומלץ לתת לצוותים הנחות במתקנים עירוניים (ספריות, בריכות שחייה וכדומה) וכן להסדיר להם מקומות חניה בחינם בקרבת המעון (חלק מהצוותים באזור המרכז משלמים עד אלף ש"ח בחודש עבור חניה בכחול-לבן).

שיפור המעטפת המוסדית והבירוקרטית והאחדת הטיפול בגיל הרך

1. ברמת המדינה

- **ריכוז הטיפול בכל היבטי החינוך בגיל הרך (מגיל לידה עד שלוש) תחת קורת גג אחת,** בדומה לנעשה בגילי 3-6. כיום הסבסוד והרישום למעונות הסמל נמצא באחריות משרד הכלכלה, ריכוז הטיפול בילדים עם צרכים מיוחדים נעשה דרך אגף הרווחה והאחריות הפדגוגית היא בידי משרד החינוך. חשוב לרכז את כל התחומים הללו בידי גוף אחד שיתכלל את כל היבטי החינוך בגיל הינקות (להוציא השמת פעוטות בסיכון).

- **איזון בין השאיפה למעטפת מערכתית לבין הרצון לתת ביטוי לייחודיות תרבותית.** החלת תקנות הפיקוח על מעונות יום לפעוטות יצרה סטנדרטים אחידים שאינם מותאמים לכל הקבוצות באוכלוסייה ומקשים על מעונות לאמץ את התקנות (למשל כמות ותוכן ספרי הילדים במעונות חרדיים, יחס הצוות/ילדים בחינוך הקיבוצי). מרווח תמרון בקביעת הסטנדרטים בנוגע לתקני תפוסה וכוח אדם, כמו גם בקביעת תוכניות לימוד או הדרכות, יאפשר להכניס מעונות נוספים לפיקוח.

2. ברמת הרשות המקומית

- **ליווי של משרד החינוך לרשויות מקומיות** (בעיקר רשויות חלשות) בתהליך בניית מערך הגיל הרך כדי להעניק להן יכולת לנהל בעצמן היבטים שונים של התחום. לרשות יש היכרות טובה עם הצרכים והאתגרים של האוכלוסייה בתחומה, ובעזרת כלים מתאימים היא תוכל לתת את המענה הראוי ביותר לתושבים. הליווי יכלול למשל הנחיות כיצד לגייס אחראיות בתחום הגיל הרך, הנחיות לבניית מערך תמיכה בצוותים ברמת הרשות המקומית, סיוע בגיבוש תכניות מובנות וקיום כנסי הסברה.
- **הקמת צוותים לגילי לידה עד 6 ברשויות המקומיות** (במקום הפרדה בין גילאי לידה עד שלוש ו-3-6). הדבר יחסוך תקנים אדמיניסטרטיביים וימנע פיצול, ויאפשר ניצול נכון יותר של הידע והמשאבים. זאת לצד ההכרה בכך שלגילאי הינקות יש צרכים ייחודיים שאינם זהים לצורכיהם של בני 3-6 ולכן על הצוותים לכלול מומחים ומומחיות לגיליים השונים.
- גיוס הרשויות המקומיות **לאיסוף נתונים שיטתי ולמיפוי המסגרות** בתחומן, תוך שימוש בתמריצים חיוביים (כלכליים ואחרים) כדי לעודד את בעלות המעונות לשתף פעולה. מיפוי כזה יוכל לשמש בסיס נתונים לבניית תשתיות ציבוריות שהולמות את צורכי הילדים וההורים בכל רשות.

הנגשת מעונות היום

1. **הגמשת תנאי הסבסוד של המעונות המפוקחים** כך שיותאמו לאוכלוסיות מגוונות, למשל ביטול התניית הסבסוד בתעסוקה מלאה של האם (המהווה חסם מרכזי בעיקר בחברה הערבית).
2. **התאמת הקריטריונים לבניית מעונות** למאפייני האוכלוסייה המקומית:
  - רשויות רבות קיבלו תקציבים לבניית מעונות אך אינן יכולות לבנות אותם בעצמן. תת-הניצול בולט במיוחד ברשויות הערביות. כדי לסייע להן לממש את הכספים המיועדים לבנייה כדאי לאפשר גם לארגונים פרטיים ולעמותות להתחרות על התקציב ולהשתמש בו לבניית מעונות יום.

- ניתן לאפשר לרשויות לנצל את התקציב שהוקצה לא רק לבניית מעונות חדשים אלא להסבת מבנים קיימים בהתאם לצורכי היישוב. בניית יותר מעונות קטנים בשכונות תאפשר נגישות רבה יותר לאוכלוסייה ביישוב (רלוונטי בעיקר לחברה הערבית ולחברה החרדית).

חלופות לטווח הקצר והבינוני

יישומן של חלופות אלו עשוי להיות מורכב יותר, אך הן חיוניות לצורך שיפור המערכת וחיצוקה לטווח הארוך.

טיוב כוח האדם ושיפור תנאי ההעסקה

1. הפעלת מנגנון סינון של המטפלות שיוצאות להכשרה כדי לצמצם נשירה.
2. התניית התגמול הניתן בתום ההכשרה (או חלקו) בהמשך העבודה במערכת הגיל הרך במשך תקופה מסוימת (בהנחה שהביקוש להכשרות יעלה על ההיצע).
3. מתן שעות הדרכה וייעוץ גם לגננות ולצוותים בגנים לבני 3-6, שחלקם קיבלו את הכשרתם במסגרת הלימודים לתואר האקדמי לפני 20 שנה. כיום אין הדרכות שוטפות לגננות לגילים אלו אלא במקרים של בעיות קשות.
4. השתלמויות מקצועיות לצוותי החינוך והטיפול (מגיל לידה עד שש).
5. יצירת אופק תעסוקתי. יצירת מוטיבציה בקרב הצוותים להתפתח, למשל באמצעות תוספות שכר בגין השתלמויות והכשרות מקצועיות, הכשרות ניהוליות למתאימות והשתלמויות נוספות כפי שניתן כיום לגננות לגילאי 3-6.

שיפור המעטפת המוסדית והבירוקרטית והאחדת הטיפול בגיל הרך

1. חשיבה תקופתית על התקנים שקבעה המדינה במעונות המפוקחים, למשל גודל המסגרות ויחס הצוות/ילדים, מתוך מטרה להעלות בהדרגה את הסטנדרט.

הנגשת מעונות היום

1. בניית מודל סבסוד שיאפשר גמישות בהכנסת הילדים למסגרות באופן חלקי ובתשלום נמוך יותר (למשל חצאי ימים או רק חלק מהימים). מודל כזה יאפשר גם לאימהות שעובדות במשרה חלקית להכניס את הילד למסגרת ויעודד תעסוקה מחד גיסא ושימוש במסגרות מפוקחות מאידך גיסא (רלוונטי בעיקר בחברה הערבית).
2. רישום למעונות סמל (מגיל לידה עד שלוש) לפי אזורי רישום, תוך מתן עדיפות לילדים מהיישוב או מהאזור שבו נמצא הגן. כיום ילד מיישוב אחר או משכונה מרוחקת יכול להתקבל למעון על חשבון ילד מהיישוב כי הרישום במשרד התמ"ת תלוי רק במצב החברתי-כלכלי של המשפחה. למהלך זה יש כמה יתרונות:

- מתן אפשרות לנשים בהיריון לרשום את הילד שעתיד להיוולד למעון באזור מגוריה, בניגוד למצב היום, שבו המעונות מאוכלסים בילדים רבים מיישוב או משכונה אחרת ונשים נאלצות להישאר בבית עם הילד עד שיתפנה מקום במעון קרוב.
- עידוד מעונות להפוך למעונות סמל ולהיכנס לפיקוח. כיום אם מעון הופך למעון סמל וההורים בו זכאים לסבסוד, משרד הכלכלה יכול להכניס אליו ילדים מבחוץ על חשבון ילדים מהיישוב או מהשכונה, והדבר גורם למעונות באזורים מסוימים, למשל במרחב הכפרי, לוותר על הסבסוד שמגיע להם על מנת לתת עדיפות לילדים בני המקום.

הארכת חופשת הלידה וההורות, בתשלום מלא או חלקי

מאחר שחינוך חינוך מגיל לידה הוא למעשה חינוך חינוך מתום חופשת הלידה, כדאי לתת את הדעת גם לסוגיית אורכה של חופשת הלידה. בישראל, שיעורי הפריור ושיעורי התעסוקה בקרב אימהות לילדים צעירים גבוהים מאוד בהשוואה לשאר המדינות המפותחות (וקנין, 2020; OECD, 2020; 2022a), בעוד חופשת הלידה בתשלום היא מהקצרות ביותר במדינות ה-OECD ובאיחוד האירופי (אף שבישראל ההורה שבחופשה זכאי לתשלום מלא, ואילו במדינות שבהן החופשה ארוכה יותר מדובר בתשלום חלקי). (וקנין, 2020; OECD, 2022b). שילוב זה מוביל להגברת הביקוש למסגרות חינוכיות לגיל הרך בשלב מוקדם מאוד בחיי הילד. לכן, נוסף על ההמלצות לטווח הקצר והבינוני שנמנו לעיל כדאי לשקול גם מתן חופשת הורות ייעודית לגברים והארכה של חופשת הלידה בתשלום. הארכת החופשה יכולה להיות בתשלום חלקי, עם פריסה משתנה לאורך התקופה והגנה מפני פיטורים. פתרונותאלו עשויים לקצר את התקופה שבה הורים נאלצים לחזור לשוק העבודה ולשלם על מסגרות חינוך יקרות לילדיהם.

סיכום

הפיכת החינוך מגיל לידה לחינוך חינוך ללא תכנון קפדני והגדלת משאבים ניכרת, וללא טיפול יסודי וארוך טווח בכל הבעיות שצוינו לעיל, עלולה להכניס את המערכת לסחרור ולפגוע במה שכבר הושג ובמה שצפוי להיות מושג בעתיד הקרוב; עוד עובדות יעזבו את הענף, מעונות ייסגרו בהיעדר רווחיות, ואיכות החינוך תרד עוד יותר. לכן לדעתנו יש להמשיך בחיזוק התשתיות הפיזיות והאנושיות הקיימות של מערכת החינוך לגיל הרך; לאחר שהמערכת תתייצב ניתן יהיה לדון בהרחבת החינוך הציבורי לגילים צעירים יותר, תוך התייחסות למחקרים ולמידה מהנעשה בעולם. כאמור, מדובר ביוזמה מבורכת, אך על מנת שהיא תצליח יש להיערך לקראתה כהלכה.

מקורות

וקנין, ד' (2020). **מסגרות חינוך לגיל הרך בישראל בהשוואה בין-לאומית: שיעורי השתתפות, תעסוקת אימהות, מדדי איכות והישגים עתידיים**. מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

זונטג, נ', נבון, י', וקנין, ד', בוורס, ל', בלנק, כ', ושביט, י' (2020). **מסגרות חינוך לגיל הרך בישראל והישגים לימודיים**. מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

וקנין, ח', ושביט, י' (2021). **השתתפות במסגרות חינוך בגילי לידה עד שלוש והשפעתה על הישגים לימודיים בכיתה ד'**. מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

Heckman, J. J. (2006). *Investing in disadvantaged young children is an economically efficient policy*. Committee for Economic Development.

Heckman, J. J. (2008). *Schools, skills, and synapses*. *Economic Inquiry*, 46(3), 289–324.

OECD (2020). *Maternal employment rates*.

OECD (2022a). *Fertility rates*.

OECD (2022b). *Parental leave systems*.